

KERTINĖ
PARAŠTĖAtminimo paradoksas:
ir neliestinas, ir būtinas

Prieš penkiasdešimt metų Varšuvoje žydų ghetto jauni žmonės sukilo. Tai buvo neviltingas ir artėjančios mirties iššauktas sukilimas, nes nuolatiniai transportai veždavo žmones į nežinią. Dabar žinome, kad traukiniai žmones transportuodavo į Treblinką. Čia koncentracijos stovykloje žmonės pakliūdavo į mirties mašiną, kuri pagal planą per trumpą laiką atvežtą žmogų paversdavo dūmu ir saują pelenų.

Varšuvos ghetto sukilimas 1943 metais buvo žiauriai numalšintas ugnimi, bombomis ir patrankomis. Tie, kurie nežuvo nuo gaisro ir SS vyrų kulų, buvo pakrauti į traukinius ir nuvežti į koncentracijos stovyklas mirčiai pagal planą. Už metų vėl buvo sukilimas Varšuvoje. Raudonoji armija buvo labai arti, tačiau ji sustojo ant Vyslos upės kranto ir stebėjo, kad lygiai taip, kaip prieš metus Stuka bombonešiai staigiai smigdavo kaip vanagai virš Varšuvos ghetto, taip dabar jie sėjo mirties ugnį visame Varšuvos mieste. Vokiečių kariuomenė, kuri nebeturėjo jėgų sulaukyti vis didėjančių Raudonosios armijos spaudimą ir žingsnis po žingsnio traukėsi Vokietijos link, dar turėjo pakankamai ištękilių su naikinti Varšuvos miestą.

Penkios dešimtys metų. Tie, kurie tomis baisiomis dienomis buvo jauni, dabar jau pensininkai. Ir sukilėliai, ir jų žudikai jau mirę ar ant mirties slenksčio. Varšuvos du sukilimai jau dalis istorijos. O tačiau ta mirusiųjų istorija tebekalba ir gyvuosius. Štai vėjuotą balandžio dieną Washington'e iškilėmis atidarytas Holokosto muziejus. Tai pastatas, kuriame apgyvendinta skausminga pasaulio atmintis. Jame sukaupiti žydų bendruomenės atsiminimai apie baisią žydų tautos nelaimę šiame mirties ženkle pažymėtame šimtmetyje.

Bet kaip tik čia ir susiduriame su tiesiog neišsprendžiamą dilemą: tokia žmogiška kančia ir tokį skausmą, kuris dar gyvas artimųjų ir net visos kokios nors tautinės bendruomenės sąmonėje — kokius pasaulin atnešė Europos žydų sunaikinimas, eselonai žmogiškų prekių traukinių į Sibirą, įvykiai, tokie kaip Rainių miškelyje ar Panevėžio cukraus fabriko kieme, — ar dera viešai liesti, rodyti, rinktiniais retoriškais

žodžiais apie tai kalbėti — ar tai ne kas kita, kaip šventvagystė? Bet jeigu to nedarysime, kaip tada perduosime ateities kartoms tų aukų prisiminimą? Jos tada žūs dar vieną kartą — bus ištrintos iš pasaulio atminties. Šiam klausimui nėra ir turbūt negali būti tokio atsakymo, kuris ir kančią gerbtų deramai, jos jokių būdų nesumenkindamas, nepaversdamas į kažką kita, ką jau mes galėtumėm, save apsigaudinėdami, kad čia jau tik istorija, pakelti, ir taip pat ją iš visuotinės užmaršties išgelbėti. Be abejo, su pagrindu girdėti būsantį, kad Holokosto muziejus Washington'e ilgai taps vienas iš Amerikos „Disneyland'ų“. Duok Dieve, tačiau, kad taip nebūtų — tuo tarpu mes tegalime tik bandyti suvokti ir sau prisipažinti, kad kaip žmonės kitokio sprendimo — negu paminklų statymo niekšybės paslapties aukoms — neturime, jeigu norime tas aukas savo širdyse, savo istorijoje išlaikyti.

Muziejaus kūrėjams buvo sunki užduotis: amerikiečių lankytoji parodyti baisesius įvykius, kurie dėjosi kituose kraštuose ir pateikti jų reikšmę šiai dienai. Tai nelengvas uždavinys, nes muziejų lankys žmonės, kurių šeimos holokosto paženklintos, ir muziejuje jie matys šventas genties kančios relikvijas, o tačiau kasmet bus daugiau ir daugiau lankytojų, kurie gal pirmą kartą sužinos apie šiuos baisesius įvykius. Ta užduotis sprendžiama labai sumaniai, bet ir vėl ne be kontroversijų. Muziejaus lankytojas gali rinktis amerikiečio karieivio vaidmenį, kuris, įžengęs koncentracijos stovyklon, siaubo išplėstomis akimis stebi lavonų kalną. Tačiau lankytojas gali pasirinkti ir kitą vaidmenį — aukos. Jis gauna savo amžiaus ir lyties Rytų Europos žydo dokumentą, kuris einant jam per muziejų papildomas datomis ir įvykiais. Tokiu būdu skaičiai ir statistika perkeliama į šio vieno asmens gyvenimą ir kančia nelieka abstrakti. Bet ar tokia prisiimta rolė, kad ir jautriu tikslu, nėra savotiška vaidyba — ir tikrosios aukos nuvertinimas, gal net paniekimas? Juk ją atlieka šiaip ar taip turistai.

O Holokosto muziejus skirtas (Nukelta 4 psl.)

PRANAS VISVYDAS

Kostas Ostrauskas. *ARS AMORIS. Historiae sacrae et profanae*. Chicago: Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, 1991. Spaudė Mykolo Morkūno spaustuvė Čikagoje. Tiražas — 600 egzempliorių. Aplankas — dailininko Prano Lapės. 328 puslapiai. Kaina — 12 dolerių. Gaunama pas leidėjus: Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, Gintautas Vėžys, 7338 South Sacramento Avenue, Chicago, Illinois, 60629.

Prieš kelias savaites parašiau trumpą Kosto Ostrausko *Ars amoris* recenziją. Atidėjau į šalį, nes jaučiau, kad vieno pasvėrimo šiam *opus magnus* tomui neužtenka. Trumpoje recenzijoje lyg ir įrodinėčiau Kosto Ostrausko dramaturginio teksto per didelį literatūriškumą, mėgavimąsi knybine erudicija, perdėm lankonišką, skubrią dialogų eigą, veikėjų konsteliacinę gausą. Man atrodė, kad šiuose šaipokišku tonu surestuose samprotavimuose apie meilę nėra būtinybės krauju (urgency) visa tai parodyti šiuolaikinėje scenoje.

Gera, kad savo rašinio neišsineščiau *Draugo* kultūrinio priedo redakcijai. Antrą kartą skaitant, iš *Ars amoris* puslapių (325) išryškėjo pati svarbiausia Kosto Ostrausko dramaturginė savybė — žaismas. Taip — žaidimas erotikos karoliukais — įvairiaspalviais, nevienodo dydžio ir svorio, kad tik būtų išpuodingiau. Žaismas sukelia džiugesį ir prašosi žiūrovų. Ir jeigu žaismingo dramaturgo tekstą atliekantis aktorius yra pakankamai lankstus, viskas gali pavirsti įdomiu spektakliu. Tam nereikia nei intrigos, nei įtampos, nei idėjų polekio... Pakanka sceniškos plastikos, kurią, be abejo, sukuria tik gero teatro personalas. *Ars amoris* atveju — muzika bei visokie kiti efektai yra būtini.

Stebėti scenoje net žinomias meilės istorijos žmonijai niekad neatsibosta. Jos kartojamos tūkstančius kartų, žinoma, kai kada vis kitoniškiau įremitos, su naujais niuansais. Net ir didysis bardas Šekspyras neišėjo meilės siužetų savo lakioje vaizduotėje, o panaudojo tai, kas jau kitu — dramaturgų ar istorikų — buvo papasakota. Vakarų kultūros versmės yra neišsėmiamos.

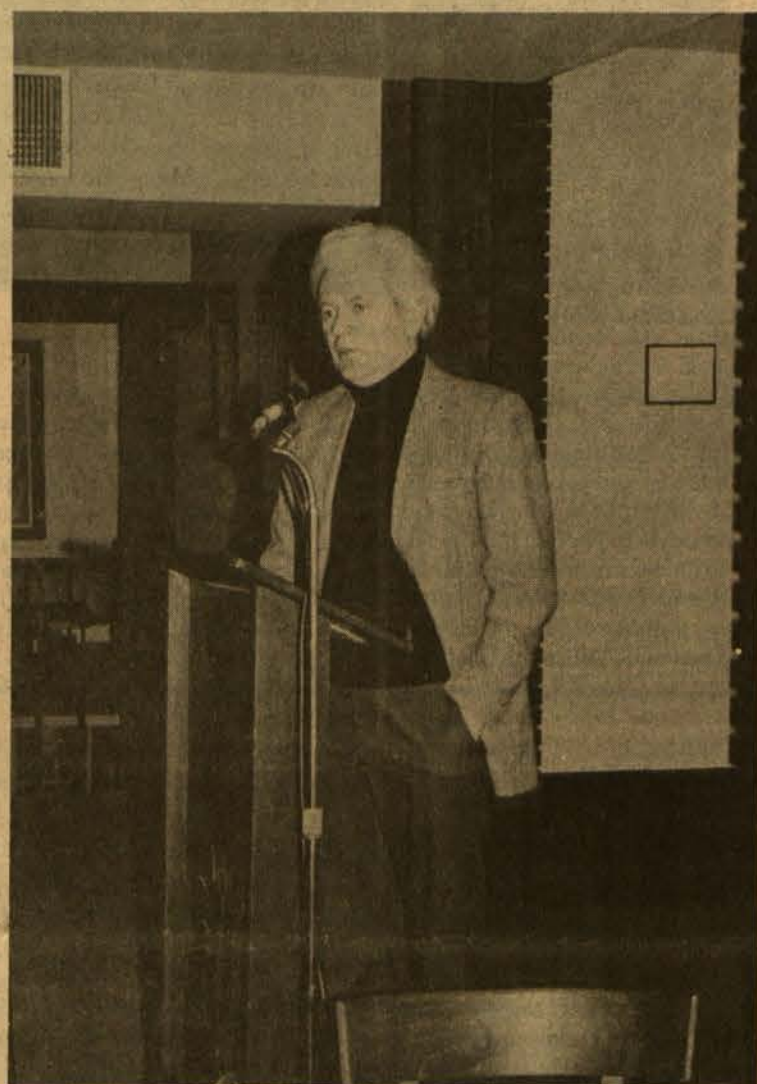
Kaip *Dieviškoje komedijoje* Vergilijus vedžioja Dantę po pragara, skaištyklą, rojų, rodydamas įvairius personažus, jų nuodėmingus ar šlovingus poelgius, taip ir Kosto Ostrausko veikale Ovidijus supažindina jaunėlius, tragiškus įsimylėlius Romeo ir Juliją, su įvairiais meilės vingiais ir

samprotavimais. Tad paeiliui regime Vakarų literatūroje pagarsėjusias poras, mitinius bei žemiškus herojus, na, ir poetus, puoselėjusius išimtinis meilės būdus. Visa tai autorius išdėsto dešimtyje epizodų, kuriuos, tarsi mašiam atokvėpiui, atskiria devyniais interliudais. Yra prologas ir epilogas. Grakštesnės sąrangos nesugalvotų nei pats Partenono kūrėjas.

Dantei, platoniskai pamilusiam Beatricę, priklauso pirmasis veiksmas. Toliau parodoma nepasotinta aistra liepsnojanti Salomė („death hath no fury like a woman scorned“). Dviem versijom nusakoma Dantės pavaizduota nelaiminga Franceskos ir Paolo meilės istorija. Otelo veiksmas matome, kaip aklo pavydo stumiamas žmogus sujaukia tyrą meilę ir tampa žudiku. Abelardas ir Eloiza turbūt ir liks viena iš mėgiamiausių Kosto Ostrausko meilės sakmių. Jos išsamesni pavaizdavimai galime skaityti anksčiau išleistoje šio autoriaus dramoje. Dabartinis epizodas tėra santrauka, labiau užakcentuojanti meilužių aistros akimirkas.

I saviomylos Narcizo veiksmą įtraukiami Sappho, Oscar Wilde, George Byron, Marques de Sade, taigi nekonvencinės meilės atstovai. Čia dramaturgui yra gera proga prabildyti tuos iškilus poetus jų pačių išminties perlais. Citatomis. Itin samojingi yra Wilde paradoksai: „Aš galiu viskam atsisipirti, išskyrus pagundą“, „Vienintelis būdas atskratyti pagundą — jai pasiduoti“.

Gašlumas srūva per briaunas „Dievų išdaigose“, kur dievų dievas Dzeusas griebiasi apgaulės savo galingo geismo patenkinimui. Tolimesniame

Kostas Ostrauskas

Teresės Meiluvienės nuotrauka

epizode „Labanakt, motin“ regime Hamletą, karalienę ir tampomą nudobto Polonijaus kūną. Čia Danijos princui positingauti talkina Faustas ir Don Kichotas. Suprantama, tema — meilė, nors, mano išmone, Hamleto charakteris šioje meilės pavidalų pynėje yra gerokai atokus.

Kas kita su Casanova, ar jį panašiu Don Giovanni. Pastarasis, ištikimo tarno Leporello padedamas, linksmina visus šio

veikalo dalyvius šaunioje puotoje su muzika ir šokiais — paskutiniame epizode. Prologo užsklandoje prabėga pliki pliku tėliai Adomas ir Ieva. Ieva sviedžia Romeo link obuolių. Julija paima vaisių iš Romeo. Kadangi obuolys prakastas ir su kirminu, ji nori išmesti. Ovidijus sulaiko: „Ne obuolių, o kirminą išmesk“. Ji paklūsta. „Pagaliau Julija kelia prie Romeo lūpų obuolį“. Išvada: meilės esmė glūdi bibliiniame obuolyje. Argi?

Kosto Ostrausko kalba — paprasta, miestietiška, kartais banaloka, o kartais liaudiška, Romeo'ui prašnekus. Tuo, manyčiau, autorius laikosi absurdo teatro manieros — nesikrato kasdienės kalbos skiedalo.

Ars amoris tekste vyrauja lakoniška, perdėm apskaičiuota frazė. Autorius mėgsta žaisti inversijomis, šekspyriskais „puns“, (kalambūrais) žodeliais. Kartais toji glausta precizija pokalbiuose, kad ir žaisminga, tampa plazdančia mįsle. Kad ir šitokioje Puotos žodžių ekvilibristikoje:

„SALOMĖ (žvilgtelėjęs į Abelardą)... žodžiu. Žinau, kas esam. Bet kodėl čia mes, o ne kažkas kiti, — neaišku. FRANCESKA. Nejaugi nematai, kad esam tos... PAOLO... ir tie. DESDEMONA... kurios... OTELAS... kurie... ELOIZA... mylėjom?“ Mocar-tiška gražu, bet...?

Mylėjusiems — joms ir jiems — skirta Kosto Ostrausko knyga.

Pravartu prisiminti, kad JAV Lietuvių Bendruomenė 1990 metų grožinės literatūros premiją paskyrė Kostui Ostrauskui už visą jo dramatinę kūrybą. Neseniai atidžiai perskaičiau kelis *Ars amoris* įvertinimus. Išpuodį ypač padarė išvalgiai išsami, tolerantiška Algimanto Bučio studija „Žodžių absurdas. Apie Kosto Ostrausko lietuvišką avangardizmą“ (*Literatūra ir menas*, 1992 m. rugpjūčio mėn. 15 d.). Gan reiklus ir iš dalies kandas yra Kesto Reikalo požiūris *Akiračiuose* (1992 balandis). Palankiai knygą paminė Rimvydas Šilbajoris leidinyje *World Literature Today* (1992 Autumn). Taip pat ir *Draugo* kultūrinis priedas išspausdino literatūros kritikės Violetos Kelertienės straipsnį (1991 m. balandžio mėn. 27 d.) apie Kosto Ostrausko kūrybą, kuriame paliesta ir ši, jo naujausia, drama.

E. Kriaučiūnaitė. Adomo Mickevičiaus „Meilės sonetai“ II. 1978.

E. Kriaučiūnaitė. Adomo Mickevičiaus „Meilės sonetai“ III. 1978.

National Holocaust Museum Washington'e atsidarius • Kosto Ostrausko „Ars amoris“ • Dailininkai iš Panevėžio Čikagoje • Fragmentas iš Juozo Apučio naujausio romano (2) • Lietuvių operos „Norma“ • Vytauto V. Landsbergio eilėraščiai • Svarstybos apie išeiviją ir Lietuvos nepriklausomybę Balzeko muziejuje • Naujos parodos Čikagoje • Nuomonės ir pastabos

Panevėžiečių dailininkų paroda Čikagoje

Vakar, balandžio 30 dieną, Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, buvo atidaryta keturių dailininkų iš Panevėžio: Eugenijaus Marcinkevičiaus, Ričardo Ničajaus, Romualdo Petrausko ir Osvaldo Juškos meno darbų paroda. Čiurlionio galerijoje, Čikagos Jau-nimo centre, ji vyksa visą šį savaitgalį – šiandien, gegužės 1, ir rytoj, gegužės 2 dieną. Čia supažindinami skaitytojai su kiekvienu iš parodoje dalyvaujančių dailininkų ir jo kūryba.

Lyginant provincijos menininkų gyvenimą su kultūros ir meno centrų kūrėjų gyvenimu, visada pirmiausia iškyla vienas bruožas: periferijos meno žmogus visuomet didesnis Ikaras; srovė, prieš kurią tenka irtis periferijoje, visada didesnė. Tačiau vertinant jų kūrybos rezultatus, nedera atsižvelgti į šį faktą. Į jį reiktų atkreipti dėmesį, tik kalbant apie pačius dailininkus. Norint pristatyti keturis jaunus Panevėžio tapytojus, reikia pasakyti, kad nustatyti jų vietą Panevėžio dailės „sode“ nėra labai sunku. Tai iš tiesų tie autoriai, kurių kūryba bendroje miesto dailininkų parodose visada būna išskirtinė.

Vyriausias iš ketveriukės – Ričardas Ničajus gimė 1954 metais Jakutijoje (Sibire). 1977 metais baigė Šiaulių Pedagoginio instituto dailės fakultetą. Kurį laiką gyveno Šiauliuose. Dirbo

Romualdas Petrauskas

Mindaugo krikštas, 1992
Aliejus, drobė 81 x 101 cm

pedagoginį darbą tame pačiame institute. Šiaulių periodas Ničajaus kūrybinėje biografijoje svarbus tuo, kad per keletą metų šalia molbertinės tapybos buvo sukurta nemaža ypačiai didelio formato darbų ant miesto namų sienų. Ši supergrafika viena iš pirmųjų ir galbūt viena iš ryškesnių Lietuvoje. Tais metais sukurta ir

keletas darbų įvairiuose visuomeninių pastatų interjeruose. Persikėlus gyventi į Panevėžį, Ričardui Ničajui prasidėjo sunkus etapas, kurį pergyventi nebuvo paprasta. Tuometiniams politrukams ir komunistiniams ideologams pasirodė, kad Ničajaus dailė nėra visiškai aiški ir „nekalta“. Tą lėmė, matyt, ne tik

minimalistinė meninio kalbėjimo maniera, bet ir, o gal ypač, jo paveikslų siužetai. Tai daugiausia religiniai vaizdiniai, biblinės scenos ir personažai: angelai, velniai. Praeiti „komunistinių filtrų“ ir patekti į parodas beveik nepavykdavo. Juo labiau, jog tų „filtrų“ būdavo ne vienas. Taigi kartais darbai iš parodos būdavo

nukabinami likus penkioms minutėms iki atidarymo.

Šiuo metu Ričardas Ničajus gyvena Upytės apylinkėje, Stulkiškių kaime. Gyvena tikrą kaimo žmogaus gyvenimą: ūkis, gyvuliai, paukščiai, sodas, daržas, pašarai, etc. Tačiau apėjęs ūkio darbus, Ničajus stoja prie molberto. Kūryba dailininkui nėra laisvalaikio užsiėmimas. Jam tai – gyvenimo būdas.

Pastaraisiais metais Ričardas Ničajus surengė kelias personalines parodas Panevėžio dailės galerijoje ir Kauno akademiniame dramos teatre, atliko keletą darbų interjeruose, na ir, žinoma, daug dirba molbertinės tapybos srityje.

Tapytojas Romualdas Petrauskas (gimęs 1958 metais) specialių mokslų nebaigė. Daile susidomėjęs nuo vaikystės, profesinio meistriškumo, amato ir teorijos paslapčių siekė savarankiškai. Jo mokytojai – tai didieji pasaulio tapytojai, kurių kūrybą Petrauskas studijavo didžiuosiuose Rusijos muziejuose: Ermitaže, Rusų muziejuje, Tretjakovo galerijoje ir kitur. Galbūt kaip tik tai ir nulėmė dailininko savitą pasaulėžiūrą ir meninį braižą.

Romualdo Petrausko kūryboje vyrauja portreto žanras. Tai artimųjų, pažįstamų, draugų atvaizdai. Svarbią vietą portretų serijoje užima vaikų portretai: „Vasaros atostogos“, „Klipantis“, „Keksas desertui“ ir kiti. Ši kūrybos dalis žavi ypatingai. Vaikų pasaulis, jų psichikos at-

spindžiai Petrausko darbuose iš tiesų nuostabūs.

Atskirai norisi išskirti istorinio portreto seriją, kurią sudaro keliasdešimt paveikslų. Juose – Lietuvos kunigaikščiai, kitos Lietuvos istorijos iškilios asmenybės: „Vytautas“, „Gediminas“, „Mindaugas“, „Birutė“ ir kiti. Dailininkas Lietuvos praeičiai jaučia ne tik didžiulę meilę, bet ir įsipareigojimą, kad visa tai nenugrimztų užmaršties dulkėse.

Romualdo Petrausko tapyba nėra lengvai suprantama. Dailininkas savo kūryboje nesistengia gyvenimo paslapčių išsiaiškinti iki galo. Greičiau jis jas tik parodo žiūrovui ir palieka jam pačiam spręsti, pagal savo gyvenimišką patirtį ar charakterį. Autorius Panevėžyje surengė dvi personalines parodas (1985 ir 1991 metais). Taip pat dalyvavo Baltijos šalių Liaudies tapybos parodoje, vykusioje Vilniuje 1986 metais. Be to, jo kūrinių gausu privačiose kolekcijose Lietuvoje ir užsienyje.

Daiktai ir žmonės Romualdo Petrausko paveiksluose nutapaty superrealistine maniera, tačiau jo kūrinių „paslaptis“ dažnai glūdi tame, jog tie daiktai ar žmonės vaizduojami neįprastose ar jiems nebūdingose situacijose.

Eugenijus Marcinkevičius (gimęs 1959 metais) tapybos mokėsi Šiaulių pedagoginiame institute (baigė 1982 metais). Iki 1986 metų dirbo pedagoginį darbą vidurinėje mokykloje.

Kalbant apie jo tapybą, galima išskirti dvi kryptis, kuriomis eina

dailininkas. Pirmoji – tai abstraktūs kūriniai, kuriuose ieškomos bendros žmogaus ir jį supančio pasaulio formulės. Atkreipus dėmesį į meninės išraiškos priemones, matom, jog šalia spalvos labai svarbią vietą užima linija. Autorius įsitikinęs, kad menas tuo tikresnis, kuo jis abstraktesnis. Tuo jam mažiau trukdo siužetiniai dalykai. O dėmesį labiau galima sutelkti į formą, kuri, autoriaus nuomone, daileje yra svarbiausia.

Antroji kūrybos kryptis – Lietuvos peizažas. Tai dažniausiai lietuviško kaimo vaizdai: vienkietiniai, sodybos, maži upeliai ir ežerai, bažnytkaimiai. Beveik visus peizažus dailininkas tapo iš natūros, dirbtuvėje mažai bepridedamas. Taip gimė ištisos serijos: „Lietuvos bažnytkaimiai“ (Velykiai, Upytė, Krekenava, Miežiškiai, Joniškėlis, Troškūnai ir daugelis kitų), „Nevėžio tiltai“, „Sodai“, „Baltijos pajūris“.

Eugenijus Marcinkevičius surengė penkias personalines parodas. Jo darbai buvo eksponuoti Rusijoje, Vengrijoje, Olandijoje, Latvijoje ir, žinoma, daugelyje Lietuvos miestų. Autoriaus darbų yra įsigiję Lietuvos kultūros ministerija, Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia, kolekcionieriai Lietuvoje ir užsienyje.

Osvaldas Juška (gimęs 1960 metais) mokslus baigė taip pat Šiaulių pedagoginiame institute 1984 metais, kurį laiką mokytojavo Biržų rajono mokyklose. Dailininkas yra nutapęs daug (Nukelta į 4 psl.)

Juozas Aputis

Fragmentai iš romano „Palkabalyje negalima sustoti“ (2)

Naujausiame, spaudai paruoštame, bet iki šiol dar niekur neskelbtame, Juozo Apučio romane „Palkabalyje negalima sustoti“ pasakojama girininko Vlado Bagdono išgyvenimų, jo meilės istorija. Be šių temų skirtų puslapių, romane yra ir netolimo meto būties realijų, bylojančių apie dvasiškai slėgiama žmogaus norą išsprūsti iš monotoniško gyvenimo narvo. Dvi iš šio savo romano parinktas ištraukas rašytojas atsiuntė išspausdinimui „Draugo“ priede. Praėjusį šeštadienį idėtame fragmente – momentas, kai Vladas Bagdonas išeina iš miškų ministerijos posėdžių salės (kur buvo svarstomas už tai, kad nepakluso bukam ministerijos nurodymui) ir Vilniaus gatvės ir čia susitinka mylimą žmogų – pienirinko žmoną mokytoją Gerdą.

Dabar spausdinamoje ištraukoje – vieni paskutiniųjų romano puslapių, kuriuose Gerda ir Bagdonas patiria sunkiai bepakeliamą smūgį.

Tai šutra, tai svilina saulė. Beržiukai antai prie pat kūdos, šaknims vandens netruksta, o lapai jau ėmė gelsti ir vysti. Kada ir pasikeis orai? Gana sėdėti, reikia važiuoti, vėjas atgaivins. Reikia imtis darbo – susidėję su Vinculiu miesto transporto dirbtuvėse užsėję elektrinį pjūklą, pagaminsiu dailias staklytes, pritaissiu motorikuą, betruksta tik paties apvalaus pjūklo, žadėjo lentpjūvė pažįstamas žmogus.

– Petrai, jei skambintu, pasakyk, kad išvažiuoju į lentpjūvę. Tuojau grįšiu... Ramu? – Ramu. Tyku kaip kapinėse...

Jau tikrai negerai! Argi taip visą gyvenimą ir matuos ta diena? Šit ir vėl mintyse ir akyse tas pats: važiuoja tuo keliu, kuriuo tada, švintant, skubėjo pas Gerdą. Betgi Gerda jau čia, atvažiuodamas matė prie šulinio, pylė vandenį į bidoną, pienininkas buvo palindęs po motociklu kelevo šešėlyje. Išgirdusi papsėjimą Gerda iš lėto pasisuko, jos baltu veidu numirguliavo šešėliai – tai klevas vos judino lapus, Bagdonas spėjo pagauti jos susikaupusį žvilgsnį, kuris, rodos, šaukėsi pagalbos. Kas atsitiko? Bagdonai, Gerda prieš kelias minutes stovėjo prie šulinio, čia pat, o tu kabiniesi į tą rytą, kai ilgdamasis skubėjai prie Naugarduko – nejaugi tau svarbiau ilgėjimasis už žmogų? Sustok ir labai tvirtai pamastyk šią minutę, Bagdonai, sugrįšk, nevažiuok! į lentpjūvę!

Čia, šituo keliu važiuodamas, tada, visai neseniai, jau vaizdavosi, kaip ji išeina iš savo namų, kaip skuba prie plento...

Bagdonai, sugrįšk, niekur nepabėgs tas pjūklas, susikaupk, dar kartą prisimink Gerdos žvilgsnį, prisimink, kaip ji pasisuko į kelias, kaip nebyli liko stovėti... Prisiminei? Ak, tu lygini ją su „Plika sala“! Bagdonai, nejaugi tokia bjauri migla tavo galvoj, kad nieko negali suprasti, nei nujausti? Tegu sugenda tavo mo-

tociklas, tegu užgęsta motoras, dar netoli nuvažiavai, spėtum pareiti pėsčias.

Neapsigręši ir tuojau pat nesugrįši. Nejaugi iš tikrųjų nieko nenujauti? Bagdonai, nejaugi tu nujausti ir vis tiek negrįžti? Jei taip, tai baisu, Bagdonai.

Važiuk – nieko tu nematai, o tau iš paskos velkasi juodas likimo šleifas... Pasigauk tą šleifą ir bučiuok!

Ima čiadėti motociklas – o gal iš tikrųjų tavo veide išpausta lemties žymė? Sustoja, pasitikrina, numina pakoja, motoras užsiveda, didina pajėgas, į pušyną išmetami apvalūs dūmų kamuoliai.

Rieda motociklas į miestą, niekur neužsukdamas Bagdonas važiuoja tiesiai į lentpjūvę, susiranda tą pažįstamą vyruką. Jau turi, visai pigiai gavęs pjūklą, ir neprastą, apynaujį.

Ak, koksai baisus karštis, kokia tvankuma, tiesiog nėra kur dėtis, parduotuvėje nuo alaus butelių atšokinėję kamščiai. Paprasčia mineralinio, išgeria čia pat ir išvažiuoja atgal. Važiuoja senuoju keliu, ne tuo, kur atvažiavo. Kelias vingiuotas, sukioji ir sukioji vairą. Čia stovi du kryžiai – vienas medinis; vežėsi žmogelis malkas traktoriaus priekaboj, buvo išgėręs, iškrito, palindo po ratais; kitas geležinis, juodai nudažytas, važiavo motociklu girtas Palkabalyje vyrukas – ir tiesiai į beržą.

Bagdonai, ką matai dabar, kai artėji prie kaimo, kai pralėkai aukštomis tvoromis apjuostas dirbamas kaimo žemės ir nepastebėjai nė vieno dirbančio žmogaus, kas gali per tokį karštį? Šulins, kurio labai skanus vanduo, gaila, kad nedori žmonės vis primėto – supuvusių obuolių, cigarečių nuorūkų, popierių.

Čia pat, visiškai čia pat, ir didžioji pakalnė prieš kaimą, upeliukas, per jį gelžbetoninis tiltelis, dar nieko nematyti, bet kas gi čia yra, iš kur tie dūmai – pirmiausia ėmė lįsti į nosį, bėginti į akis, ar tik neatsitiko kas motociklui, apsidairyk, gal dega, gal padangos svyla nuo karščio, negali būti – ne koks asfaltas, be to, kiek čia bevažiavo.

Prisimink Gerdos žvilgsnį!

Viešpatie – anasis krantas už upeliuko visas liepsnoj ir dūmuose. Iš kaimo su šakėmis, kirviais, kastuvais lekia seniai, moterys ir vaikai, riaumodamas į šlaitą kabinasi sunkvežimis – važiavo žmonės pro šalį, anapus kaimo, pamatė ir atskubėjo į pagalbą.

O Maksutis? Ar spėjo paskambinti? Spausk, varyk motociklą! Atvažiuoja Vaznelis, pro motociklo sparną jis prakišęs ilgą kastuvą. Maksutis paskambino, sako jis, tuojau atvažiuos iš ūkio gaisrininkai.

Bagdonas šoka nuo motociklo, skuba link siautėjančios ugnies. Reikia kuo greičiau susigaudyti: į kaimą neperbėgs – priešais platus smėlėtas kelias, o nuo kelio neuakšto žalo jaunuoyno geras tarpas. Čia vis tiek reikia palikti kelis žmones, tegu saugo. O tenai, toliau? Toliau – ištisas miškas, neseniai išreintintas, pilnas pridžiūvusių pušelių, šakų ir sausos žolės. Vėjas? Vėjo nėra, jis atsisiras, kai visa galybė pradės siautėti ugnis. Per upelį irgi nepereis – žalias šlaitas ir didžiulė lanka. Visas baisumas – tenai, toliau, reikia užbėgti už akių. Antai atlekia motociklu Maksutis, bokštan įlipo Marcelė, Maksutis ne vieną gaisrą gesinęs, jo labai čia reikia. Atskuba su traktorium Marazynas.

– Vyrai, su pjūklais – čionai! – sušunka Maksutis ir griebia prie Marazyno traktoriaus skydo pritvirtintą benzinu varomą pjūklą. Sušokę ant skydo vyrai lekia šalia gaisro į priekį, įsibrauna į mišką ir ima verst medžius. Gula, švysčioja medžiai, bet jau vėlu – liepsna atžūia nesulaikomai, ir tada vyrai su pjūklais traukiasi į miško gelmę.

– Prie kvartalinės, prie kvartalinės! – šaukia Maksutis. – Verčiam į ugnies pušę. Gerai, kad čia tų nusmurgusių pušelių daug... – braukdamasis nuo kaktos žliaugiantį prakaitą šaukia Maksutis. – Girininke, kurk, ugnį kurk – paleisim priešais liepsną, o jį visi stokit išilgai kvartalinės, toliau, toliau vienas nuo kito, moterys, duokit vyrams kastuvus! – rikiuoja, tvarko iš ano autobuso subėgusius žmones.

Bagdonas kyštelis liepsnojančios žolės gniūžtę. Lyg pailgos siauros voverytės liepsnelės iš pradžių šliaužioja pušelių paviršiumi, paskui vis greičiau ir greičiau kopio aukštyn, pliupteli liepsnos iš nepjautų smalingų pušų, ir greitai iš čia reikia trauktis – jau girdėti, čirškia ant rankų ir galvų plaukai. Dūmų kamuoliai, neturėdami kur dėtis, šaudydami veržiasi į viršų, sukasi, grumdos, lenda vieni kitiems į pilvus, neria žemyn ir kartu su liepsna nubloškia į šalį ir žmones.

– Gerai, Ladisiau, gerai, jau tuoj susiims... Marazynai, pavaryk toliau traktorių, ką tu misliji! – Lėkdamas į šalį, Vinculis pargriūna už nupjauto kelmo, keldamasis gailiai šypelti.

Čirkšdami varva sakai, ugnis jau aukštai, jau užsiplieskė visos šakos, liepsnos blaškosi, linkčioja lyg gyvųjų galvos, vis dar nori eiti į tą pusę, kur kvartalinė, bet iš ten, nuo kaimo, šniokšdama liepsna vis artėja, ir tos ugnys, kurias įkūrė Bagdonas, rodos, užmato atei-

nančiasias, pasigrežia į jas ir pasiduoda.

– Gerai, Ladisiau, gerai... – iškaitęs šneka Vinculis, bet nežinia, ar kas girdi jo balsą.

Subėgo visas kaimas, o Gerdos nematyti. Pagaliau! Pagaliau atbėga ir ji – išblyškusi ji lekia tiesiai pro Vaznelį prie Vinculio, Maksučio ir Bagdono. Išplėtus didėles, taip mokančias keistas akis, ji ne sako, o suklūkta: – Kur pienininkas? Dieve, kur pienininkas?

Dabar visi, kas išgirdo jos balsą, ima klausinėti, nustebę žiūri vienas į kitą.

– Neseniai mačiau. Iš bokšto. Buvo kieme, – sako Maksutis.

– Kur? – Gerda nuskuba prie Marazyno traktoriaus, riaumojančio ir skydu draskančio miško žemę – nėra, nėra tenai pienininko! Tarp dviejų viršūnių liepsnų atsiduria mažas plotelis jauno miško, kuris užsiplieskia kaip parakas, virsdamas ištisine liepsna ir dūmų pragaru.

– Atvažiavo, atvažiavo! – šaukia suodini vaikai, ir visi išgirsta gaisrinės mašinos riksmą, netrukus kombinzonais apsilvilke vyrai prigulę prie žemės tempia ilgus gesinimo žarnas.

– Atvažiavo! Atvažiavo! – dar tebešaukia vaikai. Gerda puldinėja nuo vieno prie kito, Petras Maksutis dirsteli į Bagdoną, abu nusigandę jie skuba paskui mokytoją. Kai prisiveja, mokytoja svirdama pasisuka jų pusėn; – Laikykit!... – Jos didelės akys sustingsta: miško keliuku nuo kalvos kriokindamas motociklą atlekia pienininkas. Lekia kaip vėtra, plaukai lyg vėduoklė užkrite ausis. Bagdonas su Maksučiu išsoka į kelia, tiesia rankas, ketindami sutrukdyti, bet pienininkas žaibiškai pasuka į šoną, jo sustingusios akys spėja persmeigti Bagdoną, lauždamas degančias pušes, jis įneria tiesiai į degantį jaunuoyno, į liepsnų ir dūmų sūkuri.

Aiktelėjusi Gerda šoka sūkuriu link, bet karštis atbloškia ją atgal.

– Greičiau! Čionai liekit vandenį, čionai! – užkimes šaukia Bagdonas, gaisrininkai grivinėdami velką į pavojaus vietą žarnas. Čirkšdama srovė šauna į liepsnas.

Liepsnos ir dūmuose pasigirsta sprogimas.

Gerda už rankos laiko Maksutis. Šalia pastiręs stovi girininkas Bagdonas. Niekas iš to liepsnų siautuliu nebeištrauks pienininko. Išsišėlusios liepsnos nuo savęs meste atmeta vandens sroves. Matyti vien tik tai ugnys.

– Kodėl jis be šalmo?... Kodėl jis be šalmo... – šnibžda Gerda.

Šalmas būtų jį ir išgelbėjęs!

Pagaliau – paskutinį siuto šokį šoka putomis pašlakstyta ugnis, baisiai nenori pasiduoti. Iš apatios kartas nuo karto pliupteli liepsnos liežuviai, veržiasi į viršų, susijungia su viršūnių liepsnomis, ir atrodo, kad niekas ugnies neįveiks, siautės, kiek jai patiks. Du gaisrininkai jau užlėkė iš anos pusės, kur stovi Gerda, Maksutis ir Bagdonas, lyg gyvatės raitosi gaisrininkų tempiamos žarnos, liepsna čia

jau silpsta, riečiasi prie žemės, kyla garo kamuoliai. Kai jie prasisklaido, matyti garuojantys motociklo griaučiai.

Gerda nesąmoningai veržiasi į tuos kamuolius, bet ją stipriai laiko Maksutis, iš kitos pusės pasiruošusi padėti nežinia kada atsiradusi Vaznelienė. Tenai, prie kelio, ugnis siautėja viršūnėse, girdėti žmonių balsai, mašinų burzgesys. Čia, kur garuoja motociklo griaučiai, klupinėdamas ateina spindinčio baltumo drabužiais apsilvilkęs žmogus su skafandru.

Baltasis žmogus neria į dvokiantį dūmų, garų ir putų debesį.

Akmeninė Gerda akimis nori iš to debesies ištraukti neseniai įvažiuosį pienininką.

Baltasis žmogus netrukus išlenda vienas – tikras dievas: jis drąsiai mina ant žemėje vienur kitur plykstelėjančios liepsnos. Dievas vėl žiūri į girininką, paskiau į Vaznelienę. Žiūri pro nedegantį stiklo langelį. Jis rėkia kažką savo nedegamoj trobelėj. Bagdonas pagaliau supranta.

– Vaznelienu, reikia kokio indo.

Gerda nualpsta, ją prilaukia Maksutis ir Bagdonas. Vaznelienė lekia link moteriškų būrio. Gaisrui rimstant, čia, prie motociklo griaučių, renkasi vis daugiau žmonių.

– Kaskit apsauginė! Marazynai! – tvirtai sušunka Bagdonas, ir žmonės paklūsta, skuba prie traktoriaus ir kastuvų išrausiotos juostos. Geltonas smėlis vėl lekia į orą.

– Mokytoja, nuvežiu jus namo. – Masiulis turi net pasilenkti prie Gerdos. Jis jau spėjo atvažiuoti.

Gerda nieko nesuprasdama purto galvą.

Masiulis dideliais žingsniais nuskuba prie kasamos apsauginės juostos.

– Vazneli! – girdėti tvirtas jo balsas. Nuverskit šitas pušis. Greitai! Dėd Vinculi, duokit šen kartį – versim į kita pusę.

Drioksteli stori medžiai. Tenai, prie kaimo kelio, liepsnos smarkiai prasiiveržia į dangų, šauna raudonomis strėlėmis. Žmonės baugiai ima dirščioti į sodybas.

Baltasis žmogus išvelka į erčią apanglėjusius motociklo griaučius.

Gerda suinkščia lyg šuo.

Dusdama atbėga Vaznelienė. Rankoje ji neša ovalinę geldą. Baltasis žmogus abejodamas apčiupinėja geldą, suima ją už šono pirštinėta balta ranka ir vėl įlenda į vis dar šnypščiantį, bet jau rimstantį debesį. Ten būna neilga, išeina, geldą nešdamas abiem rankom, padeda ją nuošaly. Pribėgęs kitas gaisrininkas pagelbsti jam nusimauti skafandrą. Baltasis žmogus taria iš lėto: – Viskas.

Gerda lyg šmėkla pasilenkia prie geldos. Nejaugi viskas taip greitai? Argi čia tu, pieninke?

Maksutis ir Bagdonas neša geldą prie Masiulio mašinos. Vaznelienė ją uždengia juoda skara. Skarą paduoda senutė Vaznelio motina, kuri pasirėmusi lazdele į visą šį kraupų reginį žiūri iš tolo.

* „Plika sala“ – filmo, kurį Vilniuje susitike (pirmojoje ištraukoje, spausdintoje praėjusią savaitę) buvo nuėję pamatyti, pavadinimas.

Lietuvių operos „Norma“ Čikagoje

MINDAUGAS BIELSKUS

Prieš nueinant į Čikagos Lietuvių operos šmetinį pastatymą Vincenco Bellini (1801-1835) „Norma“, ištraukiau plokštelę, kurioje Maria Callas įdainavusi operos „Norma“ ištrauką. Na, pagalvojau, kur Lietuvių opera ras dainininkę, kurios nebūs baisu klausytis, jai atliekant sunkias „bel canto“ arijas.

Opera prasidėjo neblogai. Choras gal truputį susinervinęs, vis tiek sudarė operai gerą įvadą, supažindinantį publiką su operos fonu, okupuoto krašto laisvės troškimu. Solistas Jonas Vaznelis, kuris atliko arkidruoido Oroveso vaidmenį, irgi gerai tęsė operos dramatinę eiga. Pagaliau Normos „Casta Diva“ arija. Šio pastatymo Norma, Irena Milkevičiūtė, itin gerai ją atliko. Nuo tada jau nebuvo klausimo, ar ji gali išdainuoti savo partiją, ar jos balsas užtenkamai stiprus ir išlaivintas, bet tik ar ji pajėgs sukurti įtikinantį Normos vaidmenį. Tai reiškia, ar jai pavyks perduoti stiprios moters – valdytojos ir žynės asmenybę, kuri išgyvena savo meilužio apgavystę, jos pačios išdavystę savo tautos, kol galų gale lieka tik viena išeitis nusižudymas.

Irena Milkevičiūtė turi balsą, kurio tembras lengvai išsiskiria iš visų kitų. Balso rūstus atspalvis padėjo jai sudaryti herojišką asmenybę, būtiną Normos vaidmeniui. Ta herojiška pusė buvo naudojama, atliekant rečitatyvą prieš pradėdant „Casta Diva“. Pati arija yra maldavimas, kuriame labai aiškiai buvo girdėti solistės išlavinto balso grožis. Man rodos, kad net ir visi operos dalyviai sumišo, kai ji paėmė šią ariją, taip jie buvo nustebinti.

Antra šio pastatymo pažiba buvo Nijolė Ambrazaitytė, atlikusi Adalgisos rolę. Ją irgi galima vertinti tuo pačiu mastu kaip ir Ireną Milkevičiūtę. Ar ji įtikinančiai perdavė išgyvenimus jaunos moters, pasiryžusios pašvesti savo gyvenimą tarnaujant šventykloje, kuri staiga įsimylėjo į priešo vadą, ir galų gale jo atsižadėjo, kai sužinojo, kad jis yra buvęs Normos meilužis, Normos vaikų tėvas. Jos duetas su Norma „Mira, o Norma“ trečia-me veiksmo buvo viena iš labiausiai įtikinančių vietų šiame pastatyme. Gal net ir geriausia. Abi dainininkės buvo susidainavusios, techniškai abi gerai pasirošusios. Daug padėjo ir tai, kad visas trečiasis veiksmas prieš šią ariją buvo judvieju atliktas ir jos galėjo sukurti stiprią dramatinę įtampą prieš šį kulminacinį momentą.

Nebūtų dramatiška įtampa susidariusi be Alvydo Vasaičio gero dirigavimo. Operos uvertiūra įtraukė klausytoją į šios popietės muzikinę kelionę. Muzikos tempą niekad be reikalo nesulėtino, keliose vietose, kur choras atrodė susimaišęs, toliau tęsė ir vedė pastatymą pirmyn. Gal galima pažymėti, kad kur ne kur orkestras nustelbė dainininkus, bet tai buvo retos išimties. Vien tai, kad orkestras netrukdė, o leido solistams interpretuoti savo roles, parodė Vasaičio sugebėjimą.

Bronius Tamašauskas atliko Pollione vaidmenį. Tai Romos prokonsulas, Galų priešininkas, bet ir Normos ir Adalgisos meilužis. Jei Irena Milkevičiūtė sukūrė galingos moters vaidmenį, opera reikalavo atsvaros jos rolei. Tai Pollione, užkariautojas, niekšiškas meilužis, įsimylėjęs vyras, bet operos gale vėl suradęs savo kilnumą, kartu su Norma nusižudydamas. Broniaus Tamašausko Pollione buvo gerai atliktas, tik laukiau, kad jis su didesniu įsitikinimu bent vieną šios rolę

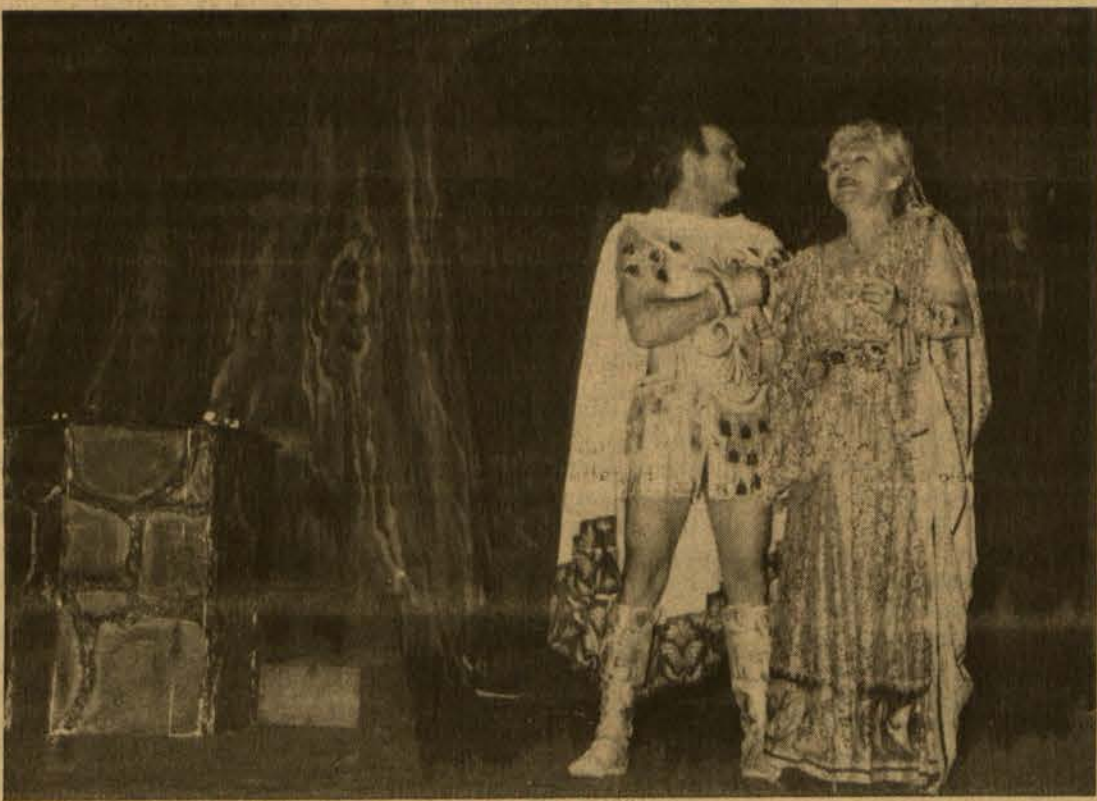
atspalvių parodytų publikai, kad atmintyje liktų jo interpretacija Pollione rolę. Techniškai bei balso grožio atžvilgiu jam nieko netrūksta. Jo pasirodymas ketvirtame veiksmo paliko geriausią įspūdį.

Kiti solistai – Jonas Vaznelis Oroveso vaidmenyje, Julius Savrimas kaip Flavio ir Eglė Rūkštelytė-Sundstrom kaip Clotilda – prisidėjo prie operos pasisekimo. Jono Vaznelio rolę buvo svarbiausia iš šių trijų. Kaip jau minėjau, jis pasirodė pirmame veiksmo kaip druidų vadas, kuris įkūnija savo tautos neapykantą bei laisvės troškimus. Ketvirtame veiksmo, jis pasirodė kaip Normos tėvas, atleidžiantis jai jos išdavystę savo apžadams bei tautai.

Be choro nebūtų buvęs šio pastatymo. Choras visai operai davė rėmus, kuriuose Normos, Pollione ir Adalgisos drama vyko. Pirmame veiksmo tai užkariautų

Scena „Normos“ operoje. Norma – Irena Milkevičiūtė, viduryje aukštai, nuskina druidų šventąjį augalą amalą ir chorui pritariant dainuoja garsiąją ariją „Mano Dieve, Tu vėl žėruoji, mūsų šalį ir šventuosius augalus globoji, leisk iškelti sunkų laiką...“ Šalia jos, kairėje matyti Adalgisa – Nijolė Ambrazaitytė. Martyno Vidzbelio nuotraukos

Adalgisa – Nijolė Ambrazaitytė – miške susitinka savo mylimąjį Pollioną – Bronių Tamašauską. Paskutinė pirmojo „Normos“ veiksmo scena.

žmonių troškimai ir neapykanta okupantui, o paskutiniame veiksmo – teisėjai, prieš kuriuos Norma turi atsiskaityti. Jie šias paskirtis gerai atliko. Paties choro buvo malonu klausytis. Paskutiniame veiksmo, kur jie pasirodė kartu su solistais, yra sunku išlaikyti dramatišką įtampą. Čia būtų daug padėję keli operos spektakliai, per kuriuos būtų visi daugiau susidainavę.

Šiems choro pasirodymams daug reiškia režisūra. Eligijus Domarkas buvo šio pastatymo režisierius. Choro išdėstymas buvo gan standartinis, nieką nenustebinantis. Turint tokius solistus, būtų buvę maloni

„Normos“ operos finalas. Norma prisipažįsta savo kaltę tėvui ir prašo atleidimo, susideginant ant laužo, nes mylėjo savo tautos priešą. Irena Milkevičiūtė – Norma ir Jonas Vaznelis – jos tėvas Orovesas.

Artistai po „Normos“ operos spektaklio. Iš kairės – Julius Savrimas, režisierius Eligijus Domarkas, Eglė Rūkštelytė, Irena Milkevičiūtė, Jonas Vaznelis, Nijolė Ambrazaitytė, dirigentas Alvydas Vasaitis, Bronius Tamašauskas. Priekyje du vaikučiai – Jennifer Halleck ir Donatas Sokas. Martyno Vidzbelio nuotraukos

Vytautas V. Landsbergis

EILĖRAŠTIS APIE ŽIURKES

tarsi sėdėtum kambario karste – vien žiurkių graužatis po lova, pro sienų plyšius lendantys vorai, pernakt pasenstantys palėpės baldai – taip supelyja paaukuoti atminties aksomai, o tu šaipaisi iš smulkių graužikų, iš savęs ir iš sapnų, kuriuos yra daug meilės scenų su nepriteisiamomis mergaitėmis, bet tai tik nesėkmingas bandymas palikti šį kambarį vorams ir žiurkėms ir šikšnosparniams, kurie gyvi dar blaškosi pelėkautuos, tada tu puoli rengtis – lipi lietpalčio skvernu iki pat kišenių, bet įsipainioji apmušalo skylėse, sulėtintai krenta stiklainis medaus, kai bombardavo Aleksoto tiltą, buvau tada mergaitė, regis, Monika, mane šaukdavo Monika Monika, man nepatiko šis vardas tada Monika mirė, o voratinklis, medaus stiklainis ir visa kita, kas išgalvota šiam eilėrašty, tai tik fatališkas šio vakarėlio sutapimas tik žiurknuodžiai tamstoms, tik juokas lietvamzdžio vargonais garmantis į gatvę, kur stovi pasipiktinę tavo vienatvės kaimynai, vorai bei šikšnosparniai, matyt, kažkas juos neteisingai informavo, kad tu eisi iki kambario galo, iki lango, atsistosi ant palangės ir stipriai atsispyręs šoksi žemyn galva į gatvę tekančią lapų upę, irsies plačiais mostais žarstydamas drėgnus lapus, numirsi miesto pakrašty prisiminęs istoriją apie laikrodį ir pele, kuri žinodavo, kiek naktų telpa laikrodyje, nes kaip mėgo sakyti vienas filosofas vardu mergytė Monika – žiurkės neturi sąžinės, jos turi dantis.

POSĖDŽIO PROTOKOLAS

draugai
atrodė jis tikrai nenuoširdžiai
kai valgydavo supelijusių duoną
arba kai pasistiebęs kišdavo pro langą
sulysus lyg vaiko veidą
mojuodamas iš šokių grįžtančioms mergaitėms

o negražiai draugai
praeiviams atrodyti turėjo
sudžiūvus jo ranka, kai siekdavo pro langą jis
nusirašyti obuolių

tačiau draugai baisiausia
kai jis
bandydavo įkišti savo atsiprašant
nevalyva snukį
į mūsų vaikų sapnus...

paskui vaikus sunku
prikelti į mokyklą
jie užmiega per pamokas, kad tik
su juo vėl susitiktų,
jie miega troleibusose
parkuose ant suoliukų, jie
nebenori skaityti knygų, todėl manytume
atėjo laikas jam viešai paaiškinti
kad jo seniai nėra
ir būtent tuo
nuo jo visi mes skiriamės...

Mielas, tolimas „Drauge“,

Štai taip netikėtai baigėsi visos politikos ir batalijos, į kurias visi daugiau mažiau buvome įsitraukę, baigėsi meilė ir neapykanta, nugalėjo pragmatikai su vasaros karščiais ir žiemos šaltu vandeniu bei subyrėjusiais kolchozais, ir viskas pamaži emė grįžti į savo vietas – sribai bei saugumiečiai užima šiltąsias reprezentacines vietas r apima jausmas tarsi prieš gerą dešimtmetį, kai Vilniaus universitete organizuodavome pusiau slap-tus literatų sambūrius ir pašnekesius, kai nebuvo Vilniuje nė vienos užsienio ambasados, tačiau kultūros vyksmas buvo orientuotas prieš dvasios vergiją... ir nūnai, kiek besidžiaugtų Sąjūdžio

PAMOKSLAS BRENDANČIAM
Į UPE

būk atsargus karaliau
štai tupi ant vandens
didgalvis paukštis – o tu stebėk lėtai
kokia spalva jo veidu teka:
mėšlungio išskaptuoti pirštai,
letargo krešantis šypsny
(svarbu suprast kokie
šioj žemėj praeiktojų
tėvynėj šioj palaimintoj
šių valandą sekundę
aklumo ir kurtumo kontūrai)

antraip geriau staigi mirtis
antraip tarnai išduos
pagaus sugrįžtantį
suriš užmigusį balne
nuplės nuo veido kaukę
bet veido neberas.

diktatūrą nuvertė juozaičiai, sliogeriai bei aibė dainių, apdainavusių grįžimą vienintelės ir neklus-tančios partijos, žiauriai kentėjusios su tauta visą penkiasdešimtmetį, kultūros vyksmas vėl ima įgyti pirmąją kryptį – prieš vergiją, prieš visą šitą sukarikatūrintą lietuvio pijoko darbštumą, ka-dangi lietuviais esame mes gimę, tačiau privalom būti kuom nors kitu, ir nevalingai prisimena citata iš Nykos-Niliūno eilėraščio „Barbarai“:

Prie miesto vartų
Mus pasitinka išsigimęs Princas. Jo baikščios akys
Suaižėję nuo mūsų klyksmo ir žirgų žvangimo.
Nuplėję purpuro apsiaustą ir vainiką,
Užmetame gatvę mirusiojo rūbą,
Ir dingsta jis minioj, pilkesnis už visus.

Tad tiek minčių iš Lietuvos su keliais eilėrašciais
Jums siunčia

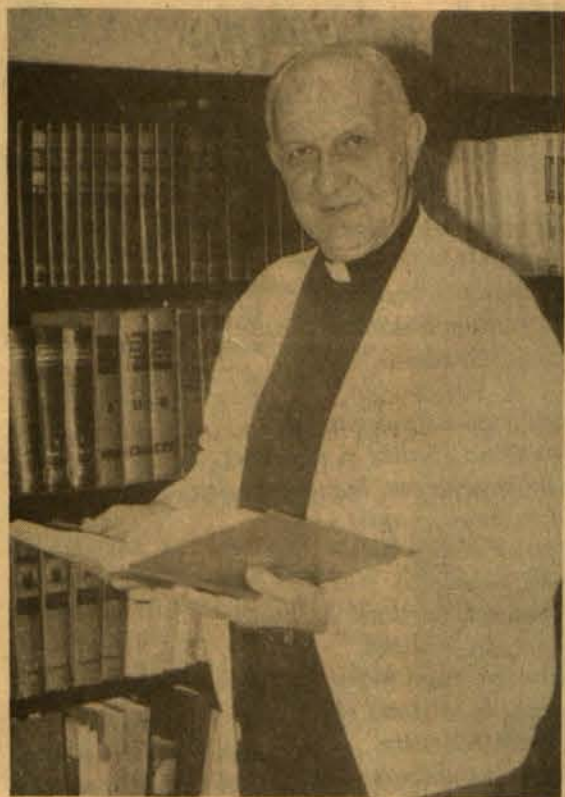
Vytautas V. Landsbergis
1993 m. vasario 16 d.

Jonas Mekas. I HAD NO-
WHERE TO GO. New York: Black
Thistle Press, 1991. 470 puslapių.
Kaina – 15 dolerių. Gaunama iš
leidėjo: Black Thistle Press, 491
Broadway, New York, NY 10012, ir
„Drauge“.

• Aleksandras Pakalniškis.
SENATVĖS DIENOS. Chicago,
1991. Viršelis – Dainos Pakalniš-
kienės. Techninis redaktorius –
Aleksandras Pakalniškis, Jr. Spaudė
„Draugo“ spaustuvė Čikagoje. 636
puslapiai. Kaina – 12 dolerių.
Gaunama „Drauge“.

staigmėna kažką naują pamatyti. Kai kurios dramatinės priemonės krito į akį. Pavyzdžiui, solistų nusigrežimas nuo publikos ar Normos užšokimas ant lovos, nebuvo juntamas kaip labai vykusios scenos. Be šių kelių pastabų visi solistai bei choras buvo režisieriaus nebloginai vadovaujami. Kaip anksčiau minėjau, solistų pajėgumas leidžia vertinti šią operą ne mėgėjų, o profesionalų mastu. Tai tada lieka klausimas,

ar operos galas yra logiška išvada, ar išrišimas viso ankstyvesnio veiksmo? Ar operos personažai mums tikri? Ar personažų pasikeitimai pavykę? Šiame pastatyme ta dramatiška tikrovė ne taip dažnai pasirodė. Bet tuojau turiau pridėti, kad beveik visur buvo labai aukšto lygio dainavimas, kuris šį klausytoją pradiugino. Sveikinu Lietuvių operą ir linkiu jai toliau tęsti savo darbą.

William Wolkovich-Valkavičius

Kenneth F. McLean nuotrauka

Robertas Vitas

Jono Tamulaičio nuotrauka

Išėivija ir Lietuvos nepriklausomybės reikalas Svarstybos Balzeko muziejuje, Čikagoje

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje ateinantį penktadienį, gegužės 7 dieną 7:30 v.v. įvyks svarstybos (anglų kalba), skirtos lietuvių išėivijų pažiūroms Lietuvos nepriklausomybės reikalui.

Kunigas William Wolkovich-Valkavičius skaitys paskaitą apie lietuvių išėiviją Amerikoje iki Antrojo pasaulinio karo. Jis kalbės apie anų laikų imigrantų padėtį Amerikoje, jų tautinę tapatybę ir kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Prelegentas nušvies Katalikų Bažnyčios vaidmenį, formuojant lietuvių tautinę tapatybę, interpreto idėinius prieštaravimus tarp religinės ir pasaulietiškos krypties. Jis apibūdins kontroveršinius, beveik neištirtus lietuvių tautinės (nepriklausomos) Bažnyčios klausimus. Bus paliestas ir lietuvių-lenkų santykių specifiškumas Amerikoje.

Kunigas William Wolkovich-Valkavičius yra svarbus lietuvių išėivijos ir JAV katalikybės is-

torijos tyrinėtojas. Jis yra parašęs aštuonias knygas ir paskelbęs apie šimtą straipsnių šiomis temomis.

Kitas šių svarstybų prelegentas bus dr. Robertas Vitas, kuris skaitys paskaitą apie lietuvių išėiviją Amerikoje po Antrojo pasaulinio karo. Jis nušvies tautinės tapatybės skirtumus tarp senosios lietuvių išėivijos ir pastarojo karo pabėgėlių iš Lietuvos bei jų palikuonių. Prelegento nuomone, šie faktoriai sukėlė skirtingus požiūrus, svarstant reikalus su JAV vyriausybe ir šio krašto politiniais veikėjais.

Dr. Vito nuomone, Antrojo pasaulinio karo lietuvių pabėgėlių ir jų palikuonių veikla neatvedė prie didesnių pasiekimų Lietuvos reikalui. Tai pasireiškė įtakos stoka, sprendžiant klausimus su JAV prezidento George Bush administracija. Tačiau išėivijos veikla padėjo lietuvių tautai išlaikyti tautinį atspa-

rumą, nors šios veiklos kultūriniai ir humanitariniai aspektai ryškiai vyravo.

Dr. Robertas Vitas yra žinomas politinių mokslų specialistas, keturių knygų autorius. Jis yra Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Čikagoje vicepirmininkas bei Ginkluotųjų pajėgų ir visuomenės tarpuniversitetinio seminario University of Chicago direkto-riaus pavaduotojas. Be to, jis yra Keturioliktos Baltų studijų konferencijos Čikagoje (1994) pirminkas.

Muzikinėje šios programos dalyje kun. William Valkavičius dainuos lietuvių liaudies ir religines dainas iš filmo „Once Around“, kuriame jis pats dalyvavo. Filmas iš dalies susijęs su Amerikos lietuvių gyvenimu. Po paskaitos bus vaišės. Ši programa yra remima The Illinois Humanities Council, the National Endowment for the Humanities ir Illinois General Assembly.

Noros Aušrienės paroda Čikagoje

„Keramika“ — tai trečioji Noros Aušrienės personalinė paroda ir pirmoji Čikagoje. Šios parodos darbų tema gimė praėjusią vasarą, lankantis Edisto saloje, South Carolina — vandenyno pakrantėje, kur daug saulės, smėlio ir jūros kriauklių.

Apie save menininkė taip pasisako:

1983 metais baigiau M. K. Čiurlonio meno mokyklą Lietuvoje. Nuo 1983 iki 1989 metų studijavau Vilniaus Dailės institute. Štai jau dešimt metų, kai minkau molį. Kartais nusibosta, ir regis, kad visos formos seniai jau nulipdytos ir pats tik kartojiesi. Tačiau iš tiesų, ar galima pakartoti kieno nors gyvenimą? Tu gali stengtis atkartoti patikusias idėjas, formą ar techniką, bet niekuomet nepakartosi kūrinio sielos ar gyvasties, nes kiekvienas iš mūsų pasilieka pačiu savimi. O kūryba, tai tokia išraiška gyvenime, kuri retai tebūna melaginga.

Metai laiko studijuojau School of the Art Institute, Čikagoje. Tai savotiškas laikotarpis mano gyvenime ir kūryboje — šitie metai Amerikoje ir Meno mokykloje. Smagu regėti, kaip keičiasi mano požiūris į kūrybinį procesą ir į meną. Tebenaudoju tą patį primitivų lipdymo būdą rankomis ir ieškau naujų technikos priemonių — gaminu molį, glazūras, įvairiose krosnyse degu puodus. Man malonu eksperimentuoti ir dirbti su moliu. Ir gera matyti, kai darbai suteikia nors šiek tiek džiaugsmo bičiuliams ar visai nepažįstamiems.

Nuomonės ir pastabos

Ar teisingai suprantame pagalbą Lietuvai?

Idėmiai perskaičiau Lietuvoje leidžiamą Lietuvos ryto 21-ame numeryje (1992 m. vasario 3 d.) išspausdintą kelių Lietuvos gydytojų ir Lietuvos gydytojų sąjungos prezidento docento Alio Baublio pareikštas nuomones, atsiliepiantį dr. Lino Sidrio straipsnį „Laikas Lietuvos medicams praregėti“ (Draugas, 1992 m. spalio 10d.). Ši metų kovo 27 dienos Draugo kultūrinio priedo „Nuomonių ir pastabų“ skyriuje tuo klausimu pasisako ir dr. Rimvydas Sidrys.

Šis lietuvių medicų, gyvenančių šiapus ir anapus Atlanto, nuomonėmis pasikeitimas būtų labai naudingas, jei ne įsirdusių dr. Lino Sidrio kolegų jam priekaištai, kaip: „Gyd. Sidrys, svajodamas Lietuvoje įsteigti privačią kliniką, turbūt galvoja, kad čia žmonės turi tiek pat pinigų, kiek jis Amerikoje (gydytoja Rasa Bagdonienė). Arba vėl; „Jam [Linui Sidriui] viešint Vilniuje, užsakydavome mašiną [...], pietus“ (Rasa Bagdonienė). Pagaliau Vilniaus universiteto docentas gydytojas Kęstutis Sukarevičius savo pasisakymą užsklendžia šiais žodžiais: „Nesmagu sakyti, bet straipsnis iš užjūrio padvelkė bolševizmu“.

Šią dr. Lino Sidrio kolegų nuomonių mozaiką beskaitant, apėmė gaudulys. Ir kodėl gi dabar mes vieni kitiems šitaip? Ar dėl tokių dialogų neliks „už durų“ pajėgūs, geranoriškai Lietuvai padėti nusiteikę profesionalai ar ir įvairius projektus remti pasirodę tautiečiai? Kokia nauda iš to bus mūsų tėvynei, šiuo sunkiu laikotarpiu stokojančiai visko, ypač sveikatos apsaugos srityje?

Daugelis čia pažįstame dr. Liną Sidrį, besidarbuojantį Lietuvos žmonių sveikatingumo labui, įvairiais būdais, net ir iš savo išteklų besistengiantį parūpinti Lietuvai medicinines irangas. Dirba jis tyliai, asmeniškai naudodamasis anaiptol nesiekdamas. Ne viena jo kelionė į Lietuvą asmeniškų atostogų sąskaita; gabenimas medikamentų, aparatūros, ja taip pat apdovanojant ir į šį kraštą atvykusius, jo globojamus gydytojus, Lietuvoje atliekamas operacijos — tai ne turistinės kelionės! Už visa tai „ačiū“ variant, gal gi svečio nuvežimas papietauti, taupant jo brangų laiką, nėra kažkokia išskirtinė paslauga? Juk mūsų senoliai savo svetingumą nusakydavo šiuo priežodžiu: „Svečias į namus — Dievas į namus“.

Keramikės Noros Aušrienės darbų paroda vyks Čiurlinio galerijoje, Čikagoje. Jos atidarymas bus ateinantį penktadienį, gegužės 7 dieną, 7:30 v.v. Čiurlinio galerijoje, Jaunimo centre.

Nora Aušrienė

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

kančiai. Čia paprasti daiktai kalba: štai kalnas dantų šepetėlių, kalnas batų — juose matome jų savininkus. Cinko lakštais padengti stalai — ant jų buvo guldomi dujomis užtroškintų lavonai, kad iš nužudytųjų dantų būtų išlupamos auksinės plombos. Muziejus ruošiant, buvo kilusi mintis taip pat parodyti ryšulius žmonių plaukų, kurie buvo skirti pagalmams kisti, tačiau nuo to rengėjus atkalbėjo koncentracijos stovyklos iškėntėje — tai pačių mirusiųjų kūno dalys.

Muziejus labai taikliai naudoja fotografijas. Yra vienas siauras ir aukštas kambarys, vieno muziejaus bokšto vidus, kurio sienos tiesiog klotose nuklotos žmonių veidais. Tai Eišiškių žydų veidai. Per dvi dienas šio seno Lietuvos miestelio žydų bendruomenė buvo sunaikinta. Iš kelių tūkstančių liko tik saujelė gyvųjų. Eišiškių fotografo duklė po karo pradėjo rinkti fotografijas ir negatyvus. Šiose fotografijose Eišiškių žydai dar gyvi: motina su kūdikiu, mergaitė su dviračiu, grupinės nuotraukos. Jie visi buvo nužudyti. Ir nejučiomis prisimeni žydus, kurie išnyra iš vaikystės prisiminimų ir tėvų pasakojimų: švelnus daktaras, sumanus medžiagų krautuvės savininkas, gimnazistė, kuri buvo geriausia mokinė lietuvių kalbos klasėje. Jie visi gyvi kito mažo Lietuvos miestelio fotografijose. Kokia baisi žala padaryta pačiai Lietuvai: tie žmonės, kurių protėviai vyko Lietuvos valstybės mūsų kunigaikščių kvietimu, kurių giminė kartu su lietuvišiais šimtmečiais gyveno, štai dvidešimtojo šimtmečio vidury pamišusio austro sebrų nužudyti. Lietuvos gyvenime lieka tuščios vietos, audekle išdegintos skylės.

Naujasis Holokosto muziejus skirtas būti paminklų žydų bendruomenės tragedijai. Šią tragediją ženklina, yra natūralu, kad dingsta detalės, rodančios kitų bendruomenių kentėjimus ar rūpestį persekiojamais žydais. Yra labai gražiai paminėtas Raul Wallenberg, tiek Vengrijos žydų išgelbėjęs. Muziejaus lankytojai mato laivą, kuriuo Danijos žydai buvo perkelti į Švediją. Tačiau nėra paminėta tūkstančių protestantų ir katalikų pasauliečių, kunigų ir vienuolių, kurie už bandymą gelbėti žydus patys buvo suminti ir žuvo koncentracijos stovyklose. Vokiečiai taipgi nelaimingi, kad nebuvo priimtas jų pasiūlymas duoti lėšų skyriui, kuris dokumentuotų geres vokiečių santykius su žydais karui pasibaigus. Daug šių praleidimų muziejus galės atstatyti ateinačiais dešimtmečiais. Šiuo metu Holokosto muziejus primins ame-

Per beveik dešimtmetį kūrybinę biografiją surengta nemaža parodų. Dalyvauta bendrose Panevėžio dailininkų parodose Latvijoje, Gudijoje, įvairiose Lietuvos miestuose.

A. a. Berelis Kaganas

rikiečiams, kad Europoje vyko baisūs dalykai, apie kuriuos pasaulis nežinojo ir nenorėjo žinoti. Muziejaus atidaryme rašytojas ir Nobelio laureatas Elie Wiesel kaip tik kreipėsi į JAV prezidentą, kad Amerika ką nors darytų sustabdyti Bosnijoje vykstančias baisias žudynes, kurios vyksta „tautinio grynimio“ vardu. Ta prasme Holokosto muziejus yra ne tik atminimas, bet taip pat ir priminimas, kad žmogaus žiaurumas žmogui tebevyksta ir dabar.

(a.a. II.)

• Lietuvos žydų likimui, dabartinei jų padėčiai Nepriklausomoje Lietuvoje ir mūsų tarpusavio santykių temai skirtas Draugo kultūrinio priedo numeris (1993 m. vasario 27 d.) susilaukė atgarsių ir iš lietuvių žydų tarpo:

Grigorijus Smoliakovas, Lietuvos Jeruzalės, Vilniuje leidžiamo laikraščio, redaktorius rašo: „Puikūs, mano nuomone, „Draugo“ kultūrinis priedas, viename iš „Lietuvos Jeruzalės“ numerių pristatysiu skaitytojams tą priedą — tegu žino, kad ir užsienio lietuviškoji spauda neužmiršta mūsų, Lietuvos žydų“.

Jocheved Marija Čartokaitė-Inčiūrienė iš Kauno rašo: „Dekoju už laikraštį, kuris palyginti greit atėjo (18.03). Su malonumu visą perskaičiau ir nušėliau į Kauno žydų Tarybą kitiems paskaityti“.

Liūdna tačiau, kad visai neseniai mus pasiekė žinia, jog balandžio 19 dieną Brooklyn, New York, netikėtai mirė Berelis Kaganas, pagrindinio straipsnio tame kultūriniame priedo numeryje — „Sąskaita turi debetą ir kreditą“ autorius. Tačiau jis jau buvo gavęs jam atsiųstus to priedo numerius ir redakcijos laiška, kuo jis džiaugėsi. Jo laidotuvsė George Birman, taip pat iš Lietuvos kilęs žydas, savo atsiveikimo žodyje paminėjo, kiek daug tas numeris a.a. Bereliui Kaganui reiškė. Lai išsisi į Viešpatyje, nusipelnęs ypatingą ramybę už jo pastangas geresnių žydų ir lietuvių santykių labui, o jo artimiesiems bei draugams reikšiamė nuosirdžią užuojautą.

ATITAIŠYMAS

Draugo 1993 m. balandžio 17 d. kultūriniame priede, kaip kai kurie skaitytojai pastebėjo, parašė po M. Smecechausko nuotrauka (4-o puslapio viršuje, kairėje) didelės grupės žmonių (kurių tarpe pasuktinėje, trečioje, eilėje yra ir dr. Ignas Skrupskelis) Kaune 1935 m. rugpjūčio 13 d. buvo padaryta klaida: turėjo būti nurodyta, kad antroje eilėje atpažinti asmenys minimi, pradedant iš kairės (ne iš dešinės). Klaida liko neištaisyta dėl skubos, nustatytą valandą atiduoti numerį spausuvei, ir todėl nebuvo dar vieną kartą patikrinti parašų tekstai po visom iliustracijom tame numeryje. (Pasiūstume, aišku, jeigu būtų duomenų, kad ir XX amžiuje kai kada pasitaikydavo pralysti redakcinės ar korektūrines klaidoms, bet ar taip buvo, nežinome... Todėl mums teliška šią savo nemalonią klaidą apgailestauti ir skaitytojų už ją atsiprašyti.)

Dailininkė Nijolė Baniene

Nijolė Baniene

Gėlės

Dailininkės Nijolės Banienos akrilikos tapybos paveikslų paroda „Pavasaris '93“ vyks Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, nuo šių metų gegužės 8 iki gegužės 29 dienos. Parodos atidarymas bus ateinantį šeštadienį, gegužės 8 dieną, 7:30 v.v. Lietuvių dailės muziejaus galerijoje.